

Årsrapport 2010/2011

2011-11-22

Innehåll

Innehåll	2
1. Inledning.....	3
Innehåll	3
Målgrupp	3
Begrepp.....	3
2. Utvärdering i VÅGA VISA	4
Observationer	4
Kundundersökningen	4
Självvärderingen	5
Styrning och ledning	5
3. Verksamhetsberättelse.....	6
Observationer	6
Självvärdering	9
Kundundersökning	9
4. Utveckling av och perspektiv på VÅGA VISAs metod	11
Nya metodboken	11
Bedömningsmatriser som stöd i observationer	12
VÅGA VISA beskrivs i bok om demokrati i förskolan.....	12
5. Goda exempel från utvärderingen	13
Utveckling och lärande i förskolan	13
Kundundersökning från Sofielundsskolan, en F-9 skola med förskola	13
Handledning och kultur på förskolor	14
Naturvetenskap, matematik och reflekterande samtal	15
Dokumentation av lärande och ansvarstagande	15
Trygghet och individanpassning	16
Individualiserad undervisning	16
Hur observationer används i kvalitetsarbetet	17
6. Samordnarnas slutsatser	18

1. Inledning

VÅGA VISA är ett utvärderingssamarbete inom utbildningsområdet mellan åtta kommuner i Stockholmsområdet; Ekerö, Nacka, Salem (till och med mars 2011), Sollentuna, Tyresö, Upplands Väsby, Värmdö (till och med mars 2011) och från och med 2008 även Danderyd. Syftet med samarbetet är att utvärdera verksamheten ur ett medborgarperspektiv på uppdrag av de politiska nämnderna i respektive kommun. Rapporter och resultat skrivs för uppdragsgivarna, politikerna, och ska också vara till nytta i verksamheternas utveckling. Samarbetet startade 1998 med observationer i grundskolan. Från och med år 2006 har samarbetet namnet VÅGA VISA. Metoderna omfattar idag observationer från förskola till vuxenutbildning, gemensam kundenkät samt självvärdering genomförd av verksamhetens personal. Samarbetet är numera öppet även för andra kommuner som vill ansluta sig.

Från och med år 2008 finns ett särskilt VÅGA VISA-samarbete för musik- och kulturskolor där Ekerö, Huddinge, Järfälla, Nacka, Salem, Stockholm, Tyresö, Upplands Väsby och Värmdö, samarbetar. Resultat från det samarbetet omfattas dock inte av denna rapport.

Denna årsrapport summerar utvärderingen för läsåret 2010/2011. Rapporten skrevs i november 2011 och redovisar också en del uppgifter avseende hösten 2011. Årsrapporten har i år skrivits gemensamt av de sex kommunernas samordnare för VÅGA VISA.

Innehåll

Årsrapporten ger en samlad bild av metoder och resultat i VÅGA VISA, d v s kundundersökning, självvärdering och observationer. Rapporten visar verksamheten i siffror och viktiga händelser i samarbetet. Årets rapport visar dessutom på ett antal goda exempel från utvärderingen.

Målgrupp

Målgrupp för årsrapporten är politiker i utbildningsnämnder, styrgrupp och andra tjänstemän och andra kommuner som vill veta mer om metoden. Även observatörer har intresse av rapporten, liksom skolledare och chefer i verksamheten.

Denna rapport kan sparas ned från www.nacka.se/vagavisa . Där finns också en Power point version som visar de viktigaste resultaten.

Begrepp

I rapporten används begreppet skola för alla verksamheter som förskola, grundskola, gymnasieskola och anordnare inom vuxenutbildning.

2. Utvärdering i VÅGA VISA

Observationer

Observationer genomförs av skolledare och pedagoger som utbildats särskilt för uppdraget. Observatörerna bildar lag som besöker en skola i en annan kommun under en period. Observatörerna skaffar sig en så heltäckande bild som möjligt av skolan och dess verksamhet genom verksamhets- eller lektionsbesök och samtal med elever, föräldrar, personal och skolledning. I observationsarbetet ingår också att ta del av skolans pedagogiska dokumentation. En metodbok styr och stödjer observatörernas arbete. Metodboken är gemensam för alla verksamheter från förskola till vuxenutbildning.

Observationerna avser fem målområden som utgår från läroplanerna:

- Normer och värden
- Utveckling och lärande/kunskaper
- Ansvar och inflytande
- Bedömning och betyg (gäller inte förskola)
- Styrning och ledning

Observatörerna beskriver och bedömer skolans arbete och resultat inom de olika målområdena. Om skolan har observerats tidigare följer observatörerna upp de förbättringsområden som redovisats i den tidigare rapporten. Observationen redovisas i en rapport enligt särskild mall, där bedömningen görs dels i text och dels i en skala¹:

Innan rapporterna är slutgiltiga faktagranskas de av skolan som har observerats och metodgranskas av tjänstemännen i kommunerna och vid behov utvecklas rapporterna av observatörerna efter granskningen. Den slutliga rapporten överlämnas till den observerade skolan samt till kommunens förvaltningschef. Ambitionen har varit att skolorna ska observeras vart tredje år.

Kundundersökningen

Kundundersökningen är en årlig enkätundersökning som genomfördes första gången 2005. Målgruppen är föräldrar till barn i kommunernas förskole- och grundskoleverksamheter (förskoleklass, årskurs två, fem och åtta) samt elever i grundskolan (årskurs fem och åtta) och gymnasieskolan (år två) samt vuxenutbildningen. Enkäterna innehåller 18 till 25 gemensamma frågor. Ytterligare cirka fem frågor kopplas till varje kommuns egna mål. De gemensamma frågorna anknyter till och analyseras utifrån sju målområden, baserade på läroplanerna:

¹ 4.0 MYCKET GOD KVALITET – verksamheten uppvisar goda lösningar och förhållanden som visar att den kommit långt i sin strävan att nå målen.

3.0 GOD KVALITET – verksamheten har i huvudsak god kvalitet med vissa förbättringsområden

2.0 TILLFREDSTÄLLANDE – verksamheten är i huvudsak tillfredsställande, men har varierande kvalitet eller vissa brister.

1.0 EJ TILLFREDSTÄLLANDE – verksamheten är utifrån gällande styrdokument inte tillfredsställande.

- Normer och värden
- Utveckling och lärande/kunskaper
- Ansvar och inflytande
- Förskola/skola och hem (gäller inte vuxenutbildning)
- Övergångar, samverkan och omvärld
- Bedömning och betyg (gäller inte förskola)
- Styrning och ledning

De som svarar på enkäten anger på en fyrgradig skala i vilken grad de instämmer i olika (positivt formulerade) påståenden. Vid behov anpassas frågorna till olika svarsgrupper.

Självvärderingen

Självvärderingen genomförs som en webb-baserad enkät som besvaras anonymt av all personal som arbetar med barn, elever, vilket även inkluderar skolans ledning. Enkäten består av 35 påståenden där den som svarar anger i vilken grad han eller hon instämmer enligt en fyrgradig skala. Frågorna utgår från samma sju målområden som kundundersökningen, och frågorna har en nära koppling till läroplanerna.

Syftet är att visa medarbetarnas bedömning av skolans verksamhet och att kunna jämföra värderingen med observatörernas och kundernas bedömning. Självvärderingen genomförs strax innan en skola ska observeras.

Styrning och ledning

Arbetet i VÅGA VISA styrs av en styrgrupp, där skolchef eller motsvarande ingår, dvs. den tjänsteman som har den politiska nämndens uppdrag att ansvara för utbildningsfrågor. En gång per år presenteras även resultatet i utvärderingen för ordförande i de politiska nämnderna i de deltagande kommunerna.

Varje kommun har en samordnare för VÅGA VISA. I samordnarnas uppdrag ingår att ansvara för genomförandet av utvärderingen och att säkra kvaliteten. Samordnarna rekryterar och utbildar observatörer. Samordnarna ansvarar också för att utveckla och uppdatera metoderna, sprida information om VÅGA VISA samt genomföra uppdrag som initieras av styrgruppen. VÅGA VISA har också en **gemensam samordnare**, Kerstin Sjöstrand, som svarar för gemensam administration och som är sekreterare i styrgrupp och samordnargrupp.

Kommunerna turas om att vara ordförande i styrgrupp och samordnargrupp. Under 2011 har Upplands Väsby varit ordförandekommun.

Gruppernas sammansättning november 2011:

Kommun	Styrgrupp	Samordnare
Danderyd	Birgitta Jacobsson	Maria Weståker
Ekerö	Anders Anagrius	Birgitta Bergvall
Nacka	Susanne Nord	Carina Legerius
Sollentuna	Leif Hildebrand	Ylva Elenius
Tyresö	Birgitta Wigren	Sandra Fritz
Upplands Väsby	Eva Dahlgren	Kerstin Jakobsson

3. Verksamhetsberättelse

Observationer

Under läsåret har totalt 87 enheter observerats, jämfört med föregående läsår då 84 enheter observerades. Totalt har 85 observatörer varit ute och observerat. Föregående läsår observerade 138 observatörer. Minskningen beror på att under 2010/11 infördes ett system med terminsobservatörer. Sex terminsobservatörer har vardera varit ute på 4-5 observationer.

Antalet observationsdagar uppgick till 690 på hösten 2010 och 489 på våren 2011, totalt 1 179 dagar. Föregående läsår genomfördes 1 196 observationsdagar.

Genomförda observationer veckorna 42-50, 2010

Kommun	Förskola	Grundskola	Gymnasium	Vux	Totalt
Danderyd	2	3			5
Ekerö	2				2
Nacka	9		1	2	12
Salem	2		1		3
Sollentuna	5	2	1		8
Tyresö	6				6
Upplands Väsby		2			2
Värmdö	7	2			9
Summa:	33	9	3	2	47

Genomförda observationer veckorna 5-15, 2011

Kommun	Förskola	Grundskola	Gymnasium	Vux	Totalt
Danderyd	6	3			9
Ekerö		2			2
Nacka	7			1	8
Sollentuna	4	3			7
Tyresö	4	1			5
Upplands Väsby	3	1			4
Värmdö	5				5
Summa:	29	10		1	40

Rekrytering av observatörer

Varje kommun rekryterar det antal observatörer som behövs. Våga Visa - samordnaren i respektive kommun ansvarar för detta. Den som vill bli observatör skickar en skriftlig ansökan till kommunens samordnare för VÅGA VISA. Eftersom rapportskrivning är en viktig del av uppdraget bör observatören skicka med exempel på något han/hon skrivit, t.ex. en rapport, en plan, ett föräldrabrev. Samordnaren tar referenser från observatörens närmaste chef. Som regel genomförs en intervju som en del i rekryteringen.

För att bli en bra observatör ska man vara en erfaren och erkänt skicklig pedagog, ha visat på intresse för skolutvecklingsfrågor, vara väl insatt i gällande styrdokument samt ha vana att uttrycka sig i tal och skrift och ha förmåga att se samband och dra slutsatser. Observatörer ska ha en pedagogisk högskoleutbildning eller motsvarande.

Utbildning för observatörer

För att säkra en hög kvalitet i observationernas genomförande är utbildningen av observatörer

mycket viktig. Utbildningen består av en tvådagars introduktionsutbildning för nya observatörer. För att utveckla kompetensen hos observatörer erbjuds två fortbildningsdagar under året, så kallade inspirationsdagar. Efter en observation deltar observatören dessutom i en opposition där han eller hon försvarar sin rapport och granskar andra rapporter. Vid sidan av den gemensamma utbildningen ordnar samordnaren i varje kommun träffar för de egna observatörerna.

Introduktionsutbildning

Syftet med utbildningen är att få en introduktion i vad uppdraget som observatör innebär och att få en grundkurs i rapportskrivning. Utbildningen omfattar två dagar och innehåller presentation av VÅGA VISA-konceptet, presentation av observatörsuppdraget och hur en observation går till, från A-Ö, samt utbildning i rapportskrivning. Utbildningen genomförs av två samordnare tillsammans med tre erfarna skolobservatörer.

Antal nya observatörer som har deltagit i introduktionsutbildning de tre senaste terminerna:

- 2-3 september 2010 antal deltagare 7
- 31 jan-1februari 2011 antal deltagare 7
- 13-14 september 2011 antal deltagare 6

Inspirationsdagar

Samordnarna för VÅGA VISA planerar varje termin en utbildningsdag för samtliga observatörer. Dagen har fått namnet ”Inspirationsdag” och syftar till att stödja och vidareutbilda observatörerna i observatörsrollen. För att skapa möjlighet till dialog under dagen genom ett mindre antal deltagare, får observatörerna välja mellan två datum med samma innehåll.

Inspirationsdagen hösten 2010 fokuserade på arbete med bedömningsmatriser som stöd för bedömning vid observation. Syftet med arbetet var att göra det tydligare vad som ska bedömas och öka likvärdigheten i bedömningarna. Med ett enklare och tydligare underlag skapas möjligheter för observatörslaget att komma fram till en gemensam bedömning.

Observatörerna arbetade gruppvis med två målområden och fick i uppdrag att beskriva kriterier i till skalstegen från 1 till 4.

Under dagen medverkade Stockholms Improvisationsteater som på ett förtjänstfullt sätt gestaltade olika dilemman som observatörer kan uppleva i sitt arbete. Ett exempel på dilemma som teatern iscensatte och grupperna fick i uppdrag att diskutera var: ”Vad händer när observationsteamet värderar det de ser olika”.

Inspirationsdagen våren 2011 hade som syfte att utveckla rapportskrivning. Språkkonsulten Christina Davidsson var inbjuden att leda dagen. Hennes uppdrag var att fokusera på textanalys och struktur. Kristina inledde dagen med följande tänkvärda mening ”det är inte läsarens uppgift att agera vare sig detektiv eller tankeläsare”.

Några av de frågeställningar som under dagen var föremål för föreläsning, diskussion och övningsuppgifter var:

- Vad är en text
- Hur skriver man en mottagaranpassad text med s.k. perspektivbyten
- Vad behöver mottagaren veta för att förstå resonemanget i texten och i vilken ordning ska det uttryckas

- Hur får man en text att ensam bära sitt budskap
- Rapportens ”skyltfönster” är dess sammanfattning.

Inspirationsdagen hösten 2011 fokuserade på hur samordnarna har arbetat med översynen av Våga Visa. Hur revidering av läroplan för förskolan och grundskolan har påverkat metodbok, observationer och kundundersökning inom Våga Visa.

Den nya metodboken föredrogs avseende:

- Rektors/ förskolechefers ansvar och ledarskap
- Bedömning och betyg
- Matematik och naturvetenskap
- Modern teknik
- Ansvar och inflytande för barn/elever
- Det systematiska kvalitetsarbetet

Observatörerna arbetade gruppvis med följande diskussionsfrågor:

- Hur kommer fokus i observationen att ändras med anledning av den nya metodboken?
- Ge konkreta exempel på tyngdpunktsförskjutningar i observationen och rapporten.

Ett område som särskilt betonades var det systematiska kvalitetsarbetet samt observationsrapporten som ett stöd i detta. En av de diskussionsfrågor som observatörerna arbetade med var:

- Hur tror du att de rapporter du varit med och skrivit fungerat som stöd i förskolans/skolans systematiska kvalitetsarbete?
- Hur kan rapporten bli ett ännu viktigare verktyg för utveckling?

Kvalitén ska bibehållas och utvecklas i observationsrapporterna. Den nya metodboken innehåller fler intervjufrågor med koppling till målområdena och ska fungera som stöd för observationen. Deltagarna påbörjade dessutom ett arbete med att ta fram en intervjuguide som ska fungera som ett ytterligare stöd vid observationerna.

Antal observatörer som deltagit i inspirationsdagar de senaste tre terminerna:

- 21 -22 september 2010 62 observatörer
- 10-11 februari 2011 55 observatörer
- 13-14 september 2011 63 observatörer

Opposition

Ytterligare ett utbildningstillfälle ges i den opposition på observationsrapporterna som genomförs när observationerna är klara. Observatörer som observerat i en kommun samlas som regel under en halvdag. Några målområden väljs ut för närmare granskning under dagen, t ex Utveckling och lärande och ytterligare ett område. Observatörerna läser in sig på varandras texter för dessa områden och belyser följande frågeställningar:

- Omfattar rapporten det som metodboken anger för målområdet?
- Hänger beskrivning, bedömningstext och skalbedömning samman? Är bedömningarna välmotiverade?
- Är texten lätt att förstå för olika målgrupper?

Den 26 maj 2011 genomfördes en något förändrad opposition, där 29 observatörer deltog. Observatörer från samtliga kommuner samlades gemensamt vilket gav tillfälle att delta i flera oppositioner. Detta var en uppskattad förändring av såväl observatörer som samordnare.

Utvärderingar i samband med oppositionerna visar att observatörerna anser att oppositionen är ett värdefullt lärtillfälle, för såväl erfarna som nya observatörer. Oppositionen ger ofta intressanta pedagogiska diskussioner. Det blir en fördjupning i rapportskrivning och utvecklar observatörernas kompetens att göra likvärdiga och välvägda bedömningar.

Självvärdering

En självvärdering har genomförts på de förskolor och skolor som har observerats.

Kundundersökning

I årets kundundersökning deltog 17 kommuner. Nio kommuner som inte ingår i VÅGA VISA valde alltså att genomföra VÅGA VISAs kundundersökning. Några kommuner ingick endast med en svarsgrupp, men Norrtälje, Vallentuna, Täby och Österåker genomförde undersökningen i så gott som samtliga svarsgrupper.

Nytt för i år var att en kundundersökning genomfördes i kultur- och musikskolor. Undersökningen utvecklades och beställdes av den särskilda samordnargrupp och styrgrupp som finns för VÅGA VISA för musik- och kulturskolor.

Svarsfrekvensen i årets undersökning var i de flesta kommuner och svarsgrupper något lägre än tidigare år. Skillnaden mellan åren är ca 5-10 procentenheter.

Kundundersökningen genomfördes år 2011 av ScandInfo Marketing Research AB. Då kommunerna inte var nöjda med genomförandet 2011 bröts avtalet under hösten. Undersökningen kommer att handlas upp på nytt för år 2012.

Tabell 1: Svarsstatistik för kundundersökningen 2011
Svarsfrekvens - antal svar

	Elever gymnasiet			Elever grundskolor			Föräldrar					Musik- och kultur- skolan							
	Alla	År	År 1	År 2	År 2	År 5	År 8	Familje- daghem	Förskola	Gymnasie- klass	Gymnasie- särskola		År 2	År 5	År 8	Sär- skola	Vuxen- utbildning		
Botkyrka	677																		
Danderyd	852				420	452		122	2 128	514		493	417	343					
Ekerö	20				185	181		88	1 611	239		247	173	181			576		
Karlstad	1 760																		
KCNO																	1 550		
Nacka	1 347				975	1 090		419	5 793	1 256		1 245	975	1 030	57		1 972	2 562	
Norrtälje	111	490	485		477	541		84	2 306	526		569	479	616			643	1 110	
Salem	188				186	199	152		52	1 019	229		246	199	184	9		379	
Sollentuna	922				841	875		252	4 238	1 042	168	936	813	875	120			588	
Solna																		8 519	
Stockholm																		2 450	
Tyresö					558	589		81	2 752	640		646	558	491					
Täby					772	1 003		137	3 978	940		806	759	1 003					
Upplands Väsby					115	305	324		51	2 256	408		396	363	313			307	689
Uppsala																		13 559	
Vallentuna					159	349	319		30	727	477		447	347	321				
Värmdö					565	526	460		68	2 636	606		653	526	518	35		580	599
Österåker					227	408	394		197	2 380	632		564	408	394	18			

Svarsfrekvens - procent

	Elever gymnasiet			Elever grundskola			Föräldrar								Musik- och kultur- skolan	
	Alla År	År 1	År 2	År 2	År 5	År 8	Familje- daghem	Förskola	Gymnasie- klass	Gymnasie- särskola	År 2	År 5	År 8	Sär- skola		Vuxen- utbildning
Botkyrka			83													
Danderyd			67		92	63		96	75	71		73	71	41		
Ekerö			95		92	81		84	76	70		76	74	55		70
Karlstad			78													
KCNO																32
Nacka			83		91	86		84	82	77		77	76	62	88	39
Norrtälje	89	76	77		87	74		76	59	58		61	65	55	40	64
Salem			79	93	96	83		85	70	70		70	73	60	22	69
Sollentuna			76		87	85		91	77	73	52	73	71	64	62	39
Solna																4
Stockholm																72
Tyresö					90	81		38	72	77		71	73	60		
Täby					86	83		90	68	55		62	62	39		
Upplands Väsby			91		95	74		61	69	54		72	67	32		28
Uppsala																13
Vallentuna			81		95	71		57	46	44		50	41	39		
Värmdö			75		88	89		84	87	77		73	66	56	20	66
Österåker			38		88	80		69	73	61		63	53	31	28	

4. Utveckling av och perspektiv på VÅGA VISAs metod

Nya metodboken

Efter fem års arbete med VÅGA VISA har det blivit alltmer tydligt att metoderna inom Våga Visa behöver utvecklas. Nya statliga styrdokument för förskola och skola samt förtydligade krav på systematiskt kvalitetsarbete är några av de orsaker till att en översyn blivit nödvändig.

Under hösten 2010 påbörjade samordnargruppen ett arbete med att se över metoderna i VÅGA VISA, framförallt vad avser observationerna. Inspiratör och samtalspartner i det arbetet har varit Monica Törnsén, filosofie doktor och universitetslektor i pedagogik. Monica Törnsén arbetar som utbildningsledare vid Centrum för skolledarutveckling vid Umeå universitet där hon bland annat undervisar på det statliga rektorsprogrammet.

Tillsammans med Monica Törnsén har samordnargruppen under våren 2011 träffat en referensgrupp bestående av ett antal rektorer från samarbetskommunerna för att få deras synpunkter på observationsarbetet. Rektorerna fick frågor kring hur observationsrapporterna fungerar som stöd i utvecklingsarbetet och om de skulle vilja ha inflytande över vilka områden som skulle behöva belysas i den egna verksamheten.

Under senare delen av våren 2011 har samordnarna genomfört omfattande förändringar och förtydliganden i Metodboken. Förutom anpassningen till de nya styrdokumenten har arbetet inriktats mot att observationsrapporterna, med stöd av Metodboken, ska vara ett användbart dokument för de olika verksamheternas utvecklingsarbete.

Hösten 2010 gjordes ett försök med terminsobservatörer. Det innebar att tre observatörer gavs möjlighet att vara observatörer på heltid under en termin. Avsikten med terminsobservatörer var att få bättre kontinuitet och stabilitet i observatörslagen. För att få vara terminsobservatör krävs att man är erfaren som observatör och har fått bra omdömen från tidigare uppdrag. Arbetet med terminsobservatörer har fallit väl ut och kommer att fortsätta även under 2011-2012.

Bedömningsmatriser som stöd i observationer

Under 2011 har samordnarna fortsatt arbetet med att precisera vad som krävs inom varje målområde för att en skola/förskola ska uppnå en viss bedömning i observationsrapporten. En matris med kriterier för varje heltal inom skalan har tagits fram för samtliga målområden. Syftet är att öka likvärdigheten i de bedömningar som görs och efter det att observatörerna använt matrisen under hösten 2011 kommer resultatet att utvärderas. Exemplet nedan visar hur en av punkterna under målområdet ”Styrning och ledning” kan beskrivas med kriterier där varje skalsteg bygger vidare på det närmast föregående.

	1,0	2,0	3,0	4
Rektor förskolechef/ som pedagogisk ledare	Förskolechefen/rektorn saknar arbetssätt för hur verksamheten ska inriktas mot målen i läroplanen. Förskolechef/rektorn saknar kunskap om verksamhetens/undervisningens pedagogiska kvalitet	Förskolechefen/rektorn arbetar mot målen i läroplanen Förskolechef/rektorn är medveten om vilken pedagogisk kvalitet verksamheten/undervisningen på enheten har och tar ansvar för den	Förskolechef/rektorn bedriver ett medvetet arbete mot målen i läroplanen, vilket också går att se i verksamheten Förskolechef/rektorn har god kunskap om sin verksamhets pedagogiska kvalitet och arbetar för ständig utveckling tillsammans med ledningsgrupp och medarbetare	Förskolechefen/rektorn bedriver ett medvetet arbete mot målen i läroplanen, som tydligt syns i hela verksamheten. Förskolechef/rektorn har god kunskap om sin verksamhets pedagogiska kvalitet i alla delar och arbetar för ständig utveckling tillsammans med ledningsgrupp och medarbetare

VÅGA VISA beskrivs i bok om demokrati i förskolan

VÅGA VISA kontaktades i juni år 2011 av Gabriella Ekelund på Utbildningsradion. Hon hade hört talas om metoden med kollegiala observationer och ville intervjua en samordnare och en observatör inför boken om förskolans demokratiuppdrag som hon höll på att skriva. Boken som nyligen publicerades, har titeln ”Jakten på demokrati i förskolan”. Här beskrivs utifrån aktuell forskning och med många exempel från praktiken, vikten av förskolepersonalens förhållningssätt till barnen när det gäller barnens inflytande: ”Reellt inflytande i förskolan handlar mindre om att ge barnen olika val att ta ställning till och mer om ett förhållningssätt där barn respekteras och deras initiativ bejakas”. Personalens förhållningssätt är avgörande för barnens möjligheter till ett lustfyllt och engagerat lärande i förskolan. Skolinspektionens granskningar visar enligt författaren att: ”Förskolor som endast fokuserar på omsorgsansvaret anses ha låg kvalitet, medan de förskolor som aktivt arbetar utifrån barnens intressen och enligt läroplanen anses erbjuda hög kvalitet.”

I boken finns en beskrivning av VÅGA VISA samarbetet med fokus på observationerna, utifrån de intervjuer som författaren gjorde med en observatör och en samordnare. Författaren visar att man tillsammans med kollegor, till exempel i arbetslaget eller i projektform, behöver reflektera över och granska sitt arbetssätt och förhållningssätt i för att utveckla verksamheten. VÅGA VISA observationerna exemplifierar i boken hur det kan ske i ett organiserat samarbete mellan kommuner.

5. Goda exempel från utvärderingen

Utvärderingen i VÅGA VISA visar ofta på goda exempel i förskolor och skolor, exempel som kan inspirera andra. Exempelen baseras på kundundersökningen eller observationer och gäller ett helt målområde, eller delar av ett målområde, t ex att man utvecklat bra arbetssätt eller lösningar. Sist i texten ges ett exempel på hur observationen används i det systematiska kvalitetsarbetet för att utveckla verksamheten

Utveckling och lärande i förskolan

Grodans förskola i Sollentuna observerades under hösten 2010. Utdraget ur rapporten visar på ett medvetet didaktiskt förhållningssätt i en lärandesituation där barnen haft stort inflytande både i planering och i process.

”Tema häst”

Vi får veta att temat började med att ett barn visade stort intresse för hästar som sedan spred sig till de andra barnen. På avdelningen sitter bilder på väggen i barnens höjd, bland annat på en ridhjälm, en stigbygel, ett hinder, hovar, sadel och träns. Ovanför står det textat vad bilden föreställer. Innan temat startade så intervjuade pedagogerna barnen för att ta reda på vad de redan kan om hästar. Frågorna har tre olika nivåer beroende på barnets ålder. De yngsta barnen får uttrycka sig genom till exempel ”Hur låter hästen, peka på hästen osv.”. Pedagogerna berättar att när temat avslutas så intervjuas barnen igen för att se vad de lärt sig. I närheten av förskolan finns ett stall som barnen ofta besöker och där får de både mata och klappa hästarna. Ett sådant tillfälle ser vi dokumenterat med foton och text på väggen. Pedagogerna berättar också att hon visat bilder av träns och frågat barnen vad det är. Svaret har blivit halsband och hon har då kunnat få fram att det heter träns. Vid ett annat tillfälle hör vi att en pedagog använder ord såsom hovslagare, hästhov och stigbygel i samtalet med barnen när de tillsammans läser en bok om hästar. När pedagogerna frågar vad en stigbygel är så svarar ett barn ” Man håller fötterna på den, en skohållare”. ”Ja, så kan man också säga” svarar pedagogerna.”

Observatörerna bedömer att ”Verksamheten på Grodan håller en mycket god kvalitet och barnen har möjlighet att lära sig på ett varierat sätt. Barnens nyfikenhet tas tillvara och skapar ett lustfyllt lärande.”

Kundundersökning från Sofielundsskolan, en F-9 skola med förskola

Resultatet i 2011 års kundundersökning visar på en stark förbättring för elever i årskurs 8 i Sofielundsskolan i Sollentuna.

	2010	2011
	svarsfrekvens 91 %, 49 svarande	svarsfrekvens 90 %, 43 svarande
MÅLOMRÅDE		
Normer och värden	2,9	3,5
Utveckling och lärande	3,2	3,5
Ansvar och inflytande	3,2	3,6
Övergångar och samverkan	2,9	3,4
Bedömning och betyg	3,3	3,7
Styrning och ledning	2,6	3,5
Slutfrågor	2,5	3,4

Sofielundsskolans åttondeklassare är nu mer nöjda med alla målområden än genomsnittet av Sollentunas dito. Vad är det som har bidragit till den positiva utvecklingen? Sannolikt ett flertal olika faktorer men eftersom skolan även observerades under höstterminen 2010 kan observationsrapporten förklara en del av framgångarna.

Citat ur rapporten

”Vid våra besök i klasserna ser vi mestadels elever som för samtal i låg samtalston. De säger att arbetsro råder. Vi hör ofta ”Kan jag be att få en...?” och ”Vill du vara snäll och ge mig..?” Eleverna lyssnar på varandra och på pedagogerna. Pedagogerna lyssnar på eleverna.

”Det har hänt jättemycket” berättar en elev, ”förut var det rörigt men nu har de organiserat om och vi har hemklassrum, det är jättebra”.

”Eleverna på Sofielundsskolan är medvetna om att de har en egen IUP för sin kunskapsutveckling.”... Eleverna har koll på att de i ämnets LPP, lokal pedagogisk plan, kan läsa vad som krävs för de högre betygen”... På elevens val får eleverna vara med och påverka i flera av de fördjupningsområden som de kan välja mellan, dock ej i alla ämnen. Vår bedömning är att eleverna tar ansvar och får inflytande i detta ämne.”

”Eleverna har god kännedom om betygskriterier i de olika ämnena.” ...”Utvärdering och återkoppling till elever och föräldrar är välfungerande i samband med utvecklingssamtalen”

”Rektor säger att skolan under en tid haft ”växtvärk”. Från att ha varit en mindre skola är Sofielundsskolan idag en av Sollentunas största skolenheter med olika uppgifter att lösa både internt och externt för hela kommunen. Rektor uttrycker att idag är skolans arbete fokuserat på uppdraget att Sollentuna kommun ska ha Sveriges bästa skolor.”

Observatörerna bedömer att ”Utvärderingen av verksamheten är gedigen, tydlig och strukturerad. Den finns samlad i ALU:n, Arbetsplan för Lokalt Utvecklingsarbete, och vår bedömning är att det blir lätt för pedagogerna att veta vad som förväntas av dem.”
...”Satsningen på kompetensutvecklingen är ambitiös och med tydlig inriktning.”

Handledning och kultur på förskolor

Två förskolor i Nacka fick mycket goda omdömen i observationen som genomfördes våren år 2011. Det gäller Rensättra förskola och Sunnebo förskola som ingår i Vi som Växer AB. De är Reggio Emilia förskolor, och har en ateljérista och pedagogista som leder det pedagogiska arbetet och som inspirerar och handleder personalen i arbetet med barngrupperna. Handledningen gör att arbetet blir synligt och utvecklas. Förskolan stimulerar och utmanar barnen genom sitt utforskande arbetssätt och lär barnen att samarbeta, skriver observatörerna.

Förskolorna har också satsat på olika kulturarbetare som arbetar med barnen som musiker, dansare och skådespelare. Verksamhetens rikliga utbud av kulturaktiviteter, och variationen av aktiviteter, ger barnen lust och mod att pröva och utforska nya områden, skriver observatörerna, och beskriver ett exempel från en workshop som de är med på som barnen och pedagogerna har tillsammans med en ljudkonstnär:

”Barnen får utforska ljud genom att använda en ljudplatta med kontaktmikrofoner och förstärkare. Barnen sitter med händerna bakom ryggen och väntar medan ljudkonstnären visar olika sätt att göra ljud med eller utan förstärkning. Sen får barnen prova själva. Pedagogerna dokumenterar hur barnen arbetar med ljudplattan, genom att skriva, fotografera och filma. Efter workshopen ser vi hur en pedagog samlar några av barnen och de får reflektera kring ljudupplevelsen.”

På förskolan finns tre ateljéer; en för ljud, en för ljus och en för skapande. I en av hallarna finns en liten scen och utklädningskläder för dramalek. Förskolans material, som är lättillgängligt, varierat och genomtänkt, både inne som utomhus stimulerar barnens fantasi och lärande, skriver observatörerna.

Naturvetenskap, matematik och reflekterande samtal

Verksamheten på Lusthusets förskola i Nacka får mycket goda omdömen i observationen våren år 2011. Förskolan ingår i Pysslingens förskolor AB. Observatörerna hör ofta att pedagogerna och barnen för in matematik och bokstäver i olika aktiviteter och rutiner och ser bl a ett föredömligt arbetssätt med naturvetenskap utifrån de yngsta barnens intressen. Ett exempel:

”Avdelningarna på förskolan har ett gemensamt naturvetenskapligt temaarbete ”Så funkar det”. (..)Vi ser ett exempel på hur pedagogerna på en avdelning för de yngsta barnen valt ett temaarbete utifrån barnens intressen av att rulla saker nedför en rutschkana. Barnen får välja varsitt föremål och rulla den ned för kanan. Pedagogen frågar barnen hur långt de anser att till exempel en plastelefant eller bil kommer med farten från rutschkanan. Barnen markerar sedan hur långt deras respektive föremål kommer genom en tejpbit på golvet. De reflekterar också tillsammans om vad det var som gjorde skillnaderna på hur långt föremålen kom.”

Den dagliga dialogen, mellan barn och pedagoger och övrig verksamhet stimulerar barnens språk och nyfikenhet och ger en utmärkt förståelse av skriftspråk och matematik, skriver observatörerna och ger bl a detta exempel på reflekterande samtal om där en pedagog och barnen diskuterar varför strutsar inte kan flyga:

”Barnen har olika teorier, från att strutsarna har långaklor så att de kan klättra i träd, till att vingarna är för små och kroppen för tung. Pedagogen ställer frågor och uppmuntrar barnen att utveckla sina teorier. Vi hör också att hon utmanar barnens teorier genom att ställa frågor som till exempel ”men vad ska de upp i trädet och göra om de inte kan flyga”? Hon får till svar att strutsen ska träna på att flyga så klart. ”

Dokumentation av lärande och ansvarstagande

Fjädern är en kommunal förskola som är montessori-inspirerad i Nacka, som enligt observationen har lyckats mycket bra med att förena pedagogiken med förskolans läroplan. Det finns en tydlig dokumentation som visar barnens lärande. Ett exempel: ”I hallen ser vi att barnens skapande med ekollon och tandpetare finns samlade i ett skåp. Där finns också dokumentation med foto på när barnen byggde och där deras reflektioner finns nedskrivna tillsammans med citat från läroplanen. ”

Observatörerna skriver också om barnens portfoliopärmar, som är tydliga vad gäller barnets lärande, strukturerad med flikar i olika ämnen, och som också visar barnens reflektioner över sitt eget lärande. Vi ser tydligt vem dokumentationen är till för då den sitter på barnens höjd, skriver observatörerna.

Barnen ges möjlighet till delaktighet genom demokratiska arbetsformer. De tar stort ansvar för sitt eget lärande och de får träna på att hjälpas åt. Ett exempel: ”När barnen arbetat färdigt lägger de stor vikt vid att materialet plockas ihop och ställs på rätt plats. Exempel på detta är två barn som arbetar med matematikmaterialet. De räknar tillsammans och diskuterar hur de gör. När ett av barnen ska ställa tillbaka materialet tillfrågas det andra barnet ”låg den här, när du tog den?””

Trygghet och individanpassning

Elevverket är en liten fristående skola med fyra klasser i åk F-3 i Danderyd. Skolans vision är att ge eleverna lust att lära och skapa tilltro till sin egen förmåga. Utdraget nedan bygger på den rapport som observatörerna skrev när de observerade skolan under våren år 2011.

”Skolan präglas av trygghet och arbetsro. Många gemensamma aktiviteter stärker vi-känslan. Arbetet med språkutveckling är föredömligt. Skolan har tydliga ämnes- och sociala mål och de gör en grundlig dokumentation av elevernas lärande. Fritidshemspersonal och lärare samarbetar kring eleverna i sin klass under skoldagen. Undervisningen präglas av arbetsro och eleverna ges möjlighet till individuella utmaningar. Fritidshemmets arbete är välorganiserat för både grupp och individ.

Det förekommer flera exempel på individanpassad undervisning. Under ett besök i en klass arbetar eleverna med multiplikationstabellen. Några elever sitter vid datorer och arbetar med ett amerikanskt multiplikationsspel. Andra elever spelar kort, arbetar med tärningar eller annat laborativt material. Eleverna ges möjlighet att välja egen lärostil, att välja medel samt arbeta enskilt eller samarbeta. Högpresterande elever och elever med långsam inläring har sin naturliga plats. Ett annat exempel på individualisering är ”Advanced English” som ges till de elever som tidigare gått i engelsktalande skola. Vi uppmärksammar vid flera tillfällen att elever arbetar koncentrerat och har svårt att sluta när läraren bryter lektionen för rast.

Vi ser att alla elever har sina egna mål från IUP (individuell utvecklingsplan) inplastade på bänken eller i locket. En elev berättar att detta mål sattes vid senaste utvecklingssamtalet. Vi läser exempel på mål som ”X ska läsa 15 minuter varje dag”. Vi ser att lärare påminner elever om deras personliga mål och klassens regler.

Hela dagen på Elevverket präglas av hälsobefrämjande aspekter i lärandet, simskola för alla elever i förskoleklass och skolår 1, idrott två gånger i veckan samt promenader till bibliotek, idrottssal och utflykter. Observatörerna menar att skolan lever upp till sin vision.”

Individualiserad undervisning

Grimstaskolan som observerades hösten 2010 är en 6-9 skola i Upplands Väsby med två delenheter. Enhet 4-9 har elever med diagnos inom autismspektrat. Genomgående kan sägas att observatörerna bedömer att verksamheten inom enheten ligger nära ”mycket god kvalitet”. Rapporten visar att individualisering av utbildningen står i centrum för lärarna och styr den dagliga planeringen. I planeringen tar personalen hänsyn till om någon elev behöver förstärkta resurser. Elevens egen utveckling och inte ålder styr vilken grupp eleven tillhör.

En stor del av arbetet med elevernas utveckling består i att göra dem medvetna om sitt funktionshinder genom att träna deras kognitiva, emotionella och sociala utveckling. En lärare berättar att hem- och konsumentkunskap ”är en metod som fungerar bra”. Där ges eleven tillfälle att samarbeta med andra samtidigt som de får kunskap inom området.

Observatörernas bedömning är att skolans ambition med att individualisera undervisningen genomsyrar verksamheten. Personalen lägger stor vikt vid den sociala och emotionella utvecklingen och ser till att använda hela dagen till att stärka individens självkänsla. De bedömer att eleverna utmanas på den nivå som är lämplig för individen och detta innebär t e x viss inkludering i den ordinarie undervisningen på huvudskolan. Likaså att all verksamhet har en god struktur för att stärka elevens möjlighet att förstå hela sin skoldag. Eleverna erbjuds en varierande och stimulerande skoldag.

En vision hos lag 4-9 är att alla elever ska känna sig delaktiga och lära sig ta eget ansvar. Det innebär bl.a. att eleverna ”tycker” kring planeringen och får utvärdera sin skoldag. Lärarna berättar att det ska finnas vissa valmöjligheter i arbetsuppgifterna och möjlighet att påverka längden på lektionstiden. Eleverna har möjlighet att påverka valet av arbetssätt. På enheten får några av eleverna använda skoldagbok. Den har två syften, dels en reflexion för eleven hur dagen har varit, dels ett sätt att kommunicera mellan elev, personal och vårdnadshavare. Lag 4-9 har gruppråd och klassråd. Eleverna har vald representant i huvudskolans elevråd.

Delenhetens personal är mycket engagerad och fokuserar på den enskilde elevens utveckling. Delenheten har skapat en skola som genomsyras av en trygg och rofylld atmosfär som stödjer elevens kunskaps- och sociala utveckling. Enhetens personalgrupp har en god samsyn på vad som krävs för att skapa en skola som tillgodoser de behov som den enskilde eleven ger uttryck för.

Hur observationer används i kvalitetsarbetet

Förskolan Bikupan, en kommunal förskola i Sollentuna, bedömdes ha god kvalitet överlag när förskolan observerades hösten 2010. Förskolechefen lämnade en åtgärdsplan till barn- och utbildningsnämnden utifrån de förbättringsområden som observatörerna angivit, främst handlade det om att öka barnens delaktighet och inflytande i verksamheten ytterligare samt att utveckla ledningsorganisationen. I september år 2011 besökte barn- och utbildningsförvaltningen Bikupan för ett uppföljande samtal kring hur det gått med arbetet mot de mål som förskolan formulerat i åtgärdsplanen för ett år sedan.

Bikupan arbetar sedan flera år tillbaka med ”Barnens tema” där varje barn väljer ett tema och ges stort inflytande från planering via genomförande och presentation i barngruppen, till utvärdering. Förskolan funderade vid observationstillfället på om observatörerna inte riktigt sett hur de arbetade med barnens teman men observatörerna menade att det var i den dagliga, verksamheten som barnens inflytande kunde utvecklas. I åtgärdsplanen skrev förskolechefen att man för att stödja barnens förmåga att handla efter demokratiska principer, skulle starta ett barnråd med alla femåringar och förskolechefen. Ett annat mål var att ge barnen större möjligheter att påverka sin dag.

Åtgärder som skulle leda fram dit var att

- 1) varje avdelning gör en nulägesbeskrivning över ansvar och inflytande för barnen
- 2) definiera begreppen tillsammans och även med föräldrådet
- 3) ta fram en plan för att öka ansvar och inflytande för barnen.

Vid uppföljningsmötet 2011 konstaterade förskolechefen och arbetslagsledaren på de äldre barnens avdelning att man behöver en grundstruktur men att flexibiliteten har ökat. Barnen lyfter relationsfrågor i barnrådet och vem-bestämmer -strategier har tagits fram där. Personalen har fått två uppdrag av barnen: se till att ”Alla ska ha en vän” och att ”Ingen ska få skäll av en personal”. Barnen har större ansvar nu, de är överens om att den som hittat på leken bestämmer och de får ibland utmaningen att välja en kompis i leken som de aldrig tidigare har lekt med.

Bikupan är relativt väl försedd med förskollärare, på avdelningen med 4-5 åringar arbetar tre förskollärare, på småbarnsavdelningarna en på vardera. Förskolechefen tjänstgör också i barngruppen en halv dag i veckan, stänger någon kväll varje vecka och täcker upp som vikarie. Observationsrapporten visade på att ansvarsfördelningen behövde tydliggöras, dels med hänsyn till förskolans inre arbete, dels med hänsyn till det utökade ansvar som förskolans reviderade läroplan ger förskollärarna.

För att nå dit, formulerade förskolechefen i åtgärdsplanen följande åtgärder:

- 1) på småbarnsavdelningarna tar arbetsledaren en tydligare pedagogisk roll
- 2) på de äldre barnens avdelning tydliggörs arbetsledarens administrativa uppgifter och ges mer tid till dessa
- 3) arbetslagsledarna håller i avdelningsmöten och planeringstidens upplägg och utformning.

Vid uppföljningsmötet berättade förskolechefen att arbetsledaransvaret nu har diskuterats och förtydligats på småbarnsavdelningarna och att en av förskollärarna på de äldre barnens avdelning har givits rollen som arbetslagsledare. På det hela taget upplever förskolan att de haft stöd av observationsrapporten i sitt utvecklingsarbete.

6. Samordnarnas slutsatser

Årets årsrapport visar på det utvecklingsarbete som har genomförts i VÅGA VISA under året. Metoderna för observation och kundundersökning har anpassats till de nya styrdokumenterna för förskola och skola, men också utvecklats med anledning av våra erfarenheter.

Vår bedömning är att den nya metodboken och stödmaterial i form av bedömningsmatriser och intervjuguide ger goda förutsättningar för det fortsatta arbetet. De nya metoderna har också tagits emot väl av såväl observatörer som förskolor och skolor. Vår bedömning är att rapporternas struktur och tydlighet har förbättrats tack vare dessa nya dokument och de utbildningsinsatser som genomförts. Även systemet med terminsobservatörer har bidragit till en ökad kvalitet. Sammantaget ger dessa förändringar kommunerna bättre bilder av kvaliteten i verksamheten, och förskolor och skolor ges bättre förutsättningar för sitt kvalitetsarbete. Samtidigt är det förstås viktigt att fortsätta utvecklingen av metoderna.

Tyvärr har samarbetet med företaget som genomförde kundundersökningen inte fungerat tillfredsställande. Resultaten kom alltför sent och saknades helt för några enheter, vilket minskade nyttan. Kommande kundundersökning kommer att genomföras av ett annat företag.